

Mieczysław Majewski

Katechetyczna myśl Kościoła w świetle "Instrumentum laboris"

Seminare. Poszukiwania naukowe 3, 61-85

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATECHETYCZNA MYŚL KOŚCIOŁA W ŚWIETLE „INSTRUMENTUM LABORIS”

Katecheza w ciągu całej historii Kościoła była przedmiotem wnikliwej troski. W związku z nią raz po raz ukazywały się różne wskazania i rozporządzenia organizacyjne. W ostatnim zaś czasie pojawiały się też bardziej całościowe dokumenty, np. *Dyrektorium Katechetyczne*, otwierające jej większe możliwości rozwojowe. Dla praktyki i teorii katechetycznej Kościoła szczególnie jednak znaczenie posiada *V Synod Biskupów* w Rzymie, który obradował w październiku 1977 roku. Wtedy to bowiem po raz pierwszy przez swych przedstawicieli w osobach Ojców synodalnych na temat katechezy wypowiedział się cały Kościół. Omawiano wówczas takie problemy, jak: potrzeba katechezy we współczesnym świecie, jej trudności w środowisku laicyzującym się, podstawy teologiczne, koncepcja i formy realizacji katechezy.

W czasie Synodu próbowano, zwłaszcza poprzez wspólną wymianę myśli, wypracować model katechezy korespondujący ze znakami czasu i duchem Kościoła. Podstawą dyskusji synodalnej był dokument specjalnie do tego celu przygotowany pod nazwą *Instrumentum Laboris*. Stanowił on syntezę opracowanego przez komisję ekspertów materiału, który wcześniej został zebrany z całego Kościoła za pomocą swego rodzaju ankiety (*Lineamenta*). Jego tezy stanowiły punkt wyjścia w dyskusji ogólnej i pracach grupowych. Dokument ten będzie też podstawą niniejszego artykułu, w którym zamierza się ukazać koncepcję katechezy albo przynajmniej wyłonić najbardziej istotne problemy katechetyczne współczesnego Kościoła. Kolejno omówi się najpierw ogólnie problematykę katechetyczną zawartą w dokumencie, następnie przedstawi się sytuację, w której katecheza się rozwija, potem więcej uwagi poświęci się katechezie Kościoła, a w końcu dokona się przynajmniej ogólnej oceny proponowanej katechezy.

Problematyka katechetyczna zawarta w „Instrumentum Laboris”

Dokument *Instrumentum Laboris*, będący podstawą pracy synodalnej, składa się ze wstępu, trzech części i zakończenia. We wstępie mowa jest o znaczeniu synodu dla życia w Kościele i o sposobach posługiwania się wspomnianym dokumentem tak, by spotkanie synodalne było jak najbardziej owocne. Część pierwsza zatytułowana *Sytuacja katechetyczna w świecie współczesnym* obejmuje: zachętę do twórczej refleksji, przemiany w Kościele i odnowę duszpasterstwa, które pomogłyby katechezie jak najbardziej spełniać posługę Słowa. Problematyka części drugiej, noszącej tytuł *Katecheza eklezjalna*, dotyczy relacji pomiędzy Kościołem i katechezą, Kościoła wiary i sakramentów, *traditio et redditio symboli*, katechezy Ewangelii i w duchu Ewangelii, przepowiadania katechetycznego skierowanego do ubogich, związku katechezy ze współczesnymi kulturami i zaangażowania całego Kościoła w katechizację. W części trzeciej stawiane są postulaty, które Kościół w najbliższej przyszłości powinien zrealizować. W zakończeniu podaje się krótką syntezę i zachętę do pracy na rzecz katechezy.

Dokument, zachęcając do twórczej pracy nad odnową katechezy, proponuje, aby zaangażowanie w tej tak ważnej pracy było pokorne, rzetelne i odważne; zwraca uwagę na witalność i znaczenie egzystencjalne katechezy; podkreśla, że przystępując do dzieła odnowy katechetycznej trzeba przede wszystkim sięgnąć do źródeł katechezy i podjąć jej interpretację w świetle Soboru Watykańskiego II. Ponieważ zaś katecheza jest wewnętrznie związana z Kościołem, z jednej strony nieodzowna jest odnowa katechezy dla żywotności Kościoła, a z drugiej odnowa życia w Kościele dla zdynamizowania katechezy. Wzrastające uczestnictwo wiernych w życiu Kościoła przyczynia się do zintensyfikowanego zaangażowania w posługę katechetyczną, jednocześnie zaś zróżnicowana i zwielokrotniona posługa kształtuje świadomość i odpowiedzialność za cały Kościół. Stąd też katecheza opiera się na Kościele, utrzymuje z nim wewnętrzne więzy i wgłębia się w Kościół, a owoce jej pracy są zarazem posiewem nowego życia w Kościele.

Katecheza powinna opierać się i korzystać z pomocy wielu dziedzin naukowych. Szczególne jednak znaczenie w jej rozwoju posiada duszpasterstwo, w którego bezpośrednim kręgu i klimacie ona się rozwija. Doceniając pomoc szkoły i parafii dla rozwoju i funkcjonowania katechezy, zauważa się, że katecheza byłaby zbyt zawężona, gdyby kształtowała się tylko w wymienionych środowiskach. Jeżeli bowiem ich oddziaływanie w przeszłości było w zasadzie wystarczające, to obecnie zakres środowisk katechetycznych konieczne trzeba poszerzyć. Należy również wnikliwie zastanowić się i zweryfikować problem adresatów katechezy. Katecheza

skierowana do dzieci i młodzieży domaga się, jako organicznie z tamtą związaną, katechezy rodzinnej i dorosłych. Ważne jest także zagadnienie metod katechizacji; nie wystarczy tu pytać jedynie o ich funkcjonalność, ale należy docierać do ich podstaw i istoty. Z problemem metod wewnętrznie związana jest treść katechezy, otwierającej się na całą rzeczywistość, podejmującej zadanie kształtowania chrześcijańskiej hierarchii wartości i wydobywającej wartości najbardziej istotne i egzystencjalne. Ponownemu przebadaniu powinien też być poddany podmiot katechezy, jako podmiot osobowy i wspólnotowy świadomego zaangażowania i odpowiedzialnego wchodzenia w przyszłość.

Powiedziane zostało w dokumencie, że katecheza nierozzerwalnie wiąże się z Kościołem. To wewnętrzne powiązanie wynika z powołania i misji profetycznej Kościoła, który między innymi przez katechezę idzie w świat w imię Ojca, Syna i Ducha Świętego, by obwieszczać orędzie zbawienia, prowadzić drogą Jezusa Chrystusa i realizować program ewangeliczny. W misji zbawczej Kościoła uczestniczą i realizują ją zarówno ewangelizacja, jak i katecheza; te dwie formy są sobie podobne z racji wspólnego pochodzenia i celu, ale zarazem różnią się w realizacji. Ewangelizacja otwiera, uwrażliwia i wprowadza na drogę zbawienia, katecheza zaś doprowadza do osobowego kontaktu z Bogiem, rozwija wiarę i kształtuje dojrzałą postawę chrześcijańską.

Podkreślając wewnętrzne więzy katechezy z Kościołem, trzeba szczególnie zwrócić uwagę na wiarę, na chrzest i inne sakramenty. Z otwarcia się na przepowiadane Słowo, w którym uczestniczy również katecheza, rodzi się wiara, która w chrzcie św. otrzymuje wymiar personalny i wspólnotowy, by rozwijana w innych sakramentach prowadziła do miłości Boga i bliźniego. Potrzebna jest katecheza pomagająca człowiekowi odpowiedzieć na wołanie Boże oraz dynamizująca jego siły w kierunku współdziałania z łaską Jezusa Chrystusa i formowania właściwej postawy życiowej. Ale zarazem wiara, chrzest i życie sakramentalne sprawiają, że katecheza nabiera życia i ducha, dzięki czemu jej wpływ jest nie tylko dydaktyczny, wychowawczy i pastoralny, lecz przede wszystkim egzystencjalny.

Wewnętrzne powiązanie katechezy z Kościołem od strony treści każe zwrócić uwagę na Ewangelię i *traditio et redditio symboli*. Właśnie Ewangelia, jako Dobra Nowina Jezusa Chrystusa, i symbole wiary, jako najbardziej zasadnicze wartości życia chrześcijańskiego w Kościele i przekazywane przez Kościół, sprawiają, że pozostaje w nim to, co jest najbardziej żywotne w swoim źródle i w całym procesie rozwojowym Kościoła. Niewątpliwie zarówno Ewangelię, jak i symbole wiary należy wprowadzać do katechezy i nimi się posługiwać, lecz o wiele ważniejsze

od tego jest ustawiczne wyprowadzanie treści katechezy z Pisma św. i tradycji Kościoła.

Chrystus w sposób szczególny interesował się ubogimi i opuszczonymi, z nimi chętnie spotykał się, głosząc im miłość Ojca. Taką też była postawa Kościoła, zwłaszcza w pierwszych wiekach, ale też taką powinna być obecna postawa Kościoła. Jeżeli cały Kościół ma się interesować ubogimi, to szczególne zadania w tym względzie przypadają katechezie. Do niej należy konsekwentnie głosić naukę o sprawiedliwości, kształtować postawę otwarcia się bogatych w stosunku do ubogich i otwierać perspektywy nadziei dla ubogich. Będzie też rzeczą wskazaną, by katecheza nie gardziła środkami ubogimi, które w swym oddziaływaniu zawierają ogromną siłę duchową.

Kościół, posłany do całego świata, styka się, żyje i działa wśród różnych kultur. Związek z tymi właśnie kulturami jest ogromnie cenny dla katechezy, która wchodząc w nie pozostawia ślad chrześcijański, ducha Bożego i piętno apostoelskie, a wychodząc bogaci się ich zdobyczami, czyni bardziej aktualnym i wpływowym swoje oddziaływanie. Podobnie jak przez Pismo św. i symbole wiary podkreślono związek wewnętrzny katechezy z Kościołem, tak poprzez kulturę chciałoby się również wewnętrznie powiązać ją ze światem.

Oczywiście, chcąc uczynić katechezę bardziej sprawną, trzeba podjąć pracę nad odkrywaniem metod bardziej współczesnych. Jednakże ważniejszymi od narzędzi są osoby i wspólnoty ludzkie, a w nich ukryte, a tak żywotne i wpływowe, charyzmaty.

Sytuacja katechetyczna we współczesnym świecie

Punktem wyjścia w poszukiwaniu i wypracowywaniu katechezy na współczesne czasy jest próba uchwycenia faktów, zjawisk i procesów, które obiegają świat i Kościół. Uważa się, że katecheza wyrosła z życia może bardziej się w nim zakorzenić i rozwijać wiarę niż katecheza podyktowana odgórnie. Podejście takie rzutuje jednocześnie na metodykę katechetyczną, która z metod dedukcyjnych przechodzi na indukcyjne¹.

ZACHĘTA DO REFLEKSJI KATECHETYCZNEJ

Jakkolwiek prace synodalne istotnie różnią się od pracy naukowej, to jednak nie stroni się w nich od refleksji, a przeciwnie, do niej się za-

¹ Por. M. Majewski: *Fundamentalne problemy katechetyki*. Kraków 1977.

chęca i w niej widzi się szanse dla wypracowania pogłębionej katechezy. Refleksja bowiem pomaga wniknąć głębiej, powiązać i wyprowadzić idee z tego wszystkiego, co jest szczegółowe i zjawiskowe. Żeby jednak refleksja miała takie znaczenie, trzeba postawić jej pewne wymagania. Inaczej może się zagubić w tym, czym się zajmuje i co próbuje analizować.

POTRZEBA REFLEKSJI POKORNEJ, RZETELNEJ I ODWAŻNEJ

Katecheza została włączona z jednej strony w życie, a z drugiej w wiarę, by pełnić wobec nich ewangeliczną posługę. Zarówno życie, jak i wiara, wciąż wyłaniają egzystencjalne problemy, które katecheza powinna rozwiązywać, interpretować i ukierunkowywać. Problemy te dotyczą sensu istnienia, roli wiary w życiu ludzkim, stosunku człowieka do Kościoła, zadań Kościoła w obecnym społeczeństwie itp. Chcąc je wyczerpująco rozwiązać i właściwie ustawić, trzeba podjąć twórczą, rzetelną, pokorną i odważną refleksję². Zadaniem tym zajmują się, zwłaszcza w ostatnim czasie, z dużym powodzeniem katechetycy. Jednakże równocześnie, niezależnie czy też razem z nimi, refleksję taką powinien podjąć cały Kościół, który ma inspirować i ukierunkowywać tak praktykę, jak i teorię katechetyczną.

ZAANGAŻOWANIE KATECHETYCZNE W RÓŻNYCH ŚRODOWISKACH

Dokument stwierdza, że w czasach, gdy często mówi się o zależności człowieka od środowiska, społeczeństwa i kultury, należy także mieć żywo przed oczyma swoistą mentalność, styl bycia i postawę człowieka żyjącego w danym środowisku. Zarówno środowisko, jak i człowiek żyjący w nim wyłaniają problemy i tworzą tak modele, jak i formy katechezy³. Wiążąc katechezę ze środowiskiem, w nim także trzeba widzieć źródło zróżnicowania katechetycznego. Jeżeli jest rzeczą niemożliwą zamknąć życie w jakiegokolwiek schematy, to również nie da się wyrazić katechezy w jednym tylko czy kilku ujęciach. W tej różnorodności i niepowtarzalności katechetycznej jednakże jest coś wspólnego i ustawicznie się przewijającego. Do podkreślenia zaś w katechezie jest to, że wciąż jest ona wartością żywotną, utrzymuje bliższe związki ze światem i że troszczy się o nią cały Kościół.

² *Instrumentum Laboris*. Roma 1977 nr 1; dalej skrót II.

³ Por. N. Schneider: *Religionsunterricht — Konflikte und Konzepte*. München 1971.

ŹRÓDŁA ODNOWY KATECHETYCZNEJ

Współczesna sekularyzacja, chociaż eksponuje wartości świeckie, nie zadowala nimi człowieka mającego wielorakie potrzeby. Człowiek ten, w pewnej mierze odsuwając się od nadprzyrodzoności, w głębi swego istnienia ma ogromne zapotrzebowanie na wartości duchowe. W tym kontekście można też mówić o zapotrzebowaniu na katechezę. Jednakże zarazem trzeba dodać, że współczesny człowiek z trudnością przyjmuje katechezę lekcyjną i dlatego należy podjąć trud odnowy, by mu zaoferować katechezę odpowiadającą jego potrzebom⁴, bardziej wychowawczą.

W odnowie katechetycznej mogą skutecznie pomóc nauki o człowieku, społeczeństwie i kulturze, a przede wszystkim nauki o wychowaniu i nauczaniu. Korzystając z pomocy tych nauk, jednocześnie trzeba się zwrócić o pomoc do teologii. Do odnowy katechezy od strony teologicznej przyczyniły się: ruch biblijny, liturgiczny i pastoralny. Nie można jednak zapominać, że wpływ na odnowę mają również wierni, zwłaszcza intensywniej zaangażowani w życie Kościoła⁵. Mówiąc o tym zjawisku trzeba podkreślić znaczenie wielu gorliwych jednostek, a szczególnie wspólnot świeckich i zakonnych.

KATECHEZA A SOBÓR WATYKAŃSKI II

Podczas Soboru Watykańskiego II wielokrotnie zjawiały się propozycje, by podjąć próby bliższego zajęcia się katechezą. Gdy próby te nie dały konkretnych rezultatów, zagadnienie odesłano do instytucji wychowania chrześcijańskiego; wyniki jej doświadczeń, poszukiwań i przemyśleń dały w rezultacie Dyrektorium Katechetyczne, ukazujące sytuację religijną współczesnego człowieka, określające cel, podmiot i treść katechezy oraz sugerujące metody i środki jej realizacji⁶. Chociaż Sobór Watykański II nie wydał dokumentu o katechizacji, to jednak w całej jego nauce znajduje się wiele uzasadnień, idei podstawowych i wskazań praktycznych. Sobór skłonił katechezę do większego otwarcia się na świat, uwrażliwił ją na bóle i konflikty współczesnego człowieka uważając, że jej zadaniem jest przede wszystkim otwierać nadzieję i zaszczerpieć miłość wśród ludzi. Dzięki Soborowi katecheza dotąd zapomiotowana w jednostkach i grupach znalazła swoje oparcie w całym Kościele jako Ludzie Bożym. Zasadnicze funkcje Kościoła: profetyczna,

⁴ E. Feifel: *Catechesi in un mondo senza Dio*. Tłum. z j. niem. Torino 1969 s. 206 nn.

⁵ IL 2.

⁶ *Directorium Catechisticum Generale*. Città del Vaticano 1971; dalej skrót DCG.

królewska i pasterska dały podstawę do uzasadnień teologicznych przepowiadania katechetycznego. Z nauki Soborowej również wynika, że katecheza ma medytować Słowo Boże, zatapiać się w liturgii i podejmować odpowiedzialność za losy świata.

Odnowa życia w Kościele a katecheza

Kościół, wchodząc w coraz to nowe epoki, środowiska i kultury, ustawnie się odnawia. Odnowa ta jednak ma charakter raczej spontaniczny, sytuacyjny i funkcjonalny. W ostatnim jednak czasie, szczególnie podczas Soboru Watykańskiego II, Kościół, uświadamiając sobie własną naturę i misję w świecie, podjął decyzję intensywniejszej niż dotychczas odnowy. Ta odnowa dała również impuls do poszukiwania katechezy bardziej korespondującej z życiem Kościoła i świata.

ODDZIAŁYWANIE PASTORALNE WYNIKAJĄCE Z ŻYCIA WEWNĘTRZNEGO KOŚCIOŁA

Współcześnie daje się zauważyć wzmożone oddziaływanie duszpasterskie w Kościele. Wyrazem tego między innymi są różnego rodzaju zjazdy, wielka ilość literatury, bardziej dopracowane programy i dokładniej przemyślane środki realizacji przyjętych założeń. Jednakże to nie upoważnia wcale do wniosku, że owo zaangażowanie jest podyktowane jedynie potrzebami zewnętrznymi i skoncentrowane na technice duszpasterskiej. Doceniając również zintensyfikowane działanie zewnętrzne, trzeba jednakże podkreślić, że szuka ono oparcia w życiu wewnętrznym Kościoła. U jego podstaw znajduje się dynamizm eklezjalny. To przede wszystkim osoby i wspólnoty, dzięki charyzmatom otrzymanym od Ducha Świętego, zaangażowane intensywnie w realizację misji zbawczej, dają impuls, tworzą ów dynamizm i czynią skutecznym działanie duszpasterskie. W tym dynamizmie uczestniczy również katecheza, która dopracowując formy i metody zarazem korzysta z wewnętrznej żywotności Kościoła.

WZRATAJĄCE UCZESTNICTWO PASTORALNO-KATECHETYCZNE

Stwierdzając, że u podstaw odnowy pastoralnej znajduje się życie wewnętrzne Kościoła, należy zarazem dodać, że współcześnie zauważa się wzrastające uczestnictwo wiernych w realizacji katechezy. W naszych czasach bowiem, obok katechetów z misją kanoniczną, zgłaszają udział do tej pracy ludzie świeccy. Wśród nich jedni oddają się temu

zajęciu całkowicie, inni ofiarowują godziny wolne po pracy zawodowej. Interesujące i podkreślenia godne jest zaangażowanie się młodzieży, która korzystając z katechezy, jednocześnie podejmuje się pełnienia posługi katechetycznej. Z uznaniem należy się też odnieść do wielu rodzin, które realizują katechezę rodzinną bądź tylko dla własnych dzieci, bądź również dla dzieci innych rodzin. Odsłaniając to wzmagające się zaangażowanie nie można jednak zamykać oczu na pewne dziedziny, w których pasywność, obojętność i powierzchowność w pracy jest zbyt rażąca. Do tej pory, niestety, nie dopracowano jeszcze katechezy dla młodzieży zaniedbanej społecznie, dla osób z odchyleniami rozwoju psychofizycznego, emigrantów, ludzi starszych, małżeństw rozbitych itp. Tymczasem te odcinki życia duszpastersko-katechetycznego są ogromnie ważne dla przyszłości Kościoła i rozwoju wiary.

RÓŻNORODNOŚĆ POSŁUG KATECHETYCZNYCH

Rzeczywistość katechetyczna jest bardzo złożona — ze względu na wiarę, którą katecheza rozwija, z racji podmiotu, w którym uczestniczy oraz z powodu treści, programów i metod, za pomocą których realizuje się stawiane przez Kościół zadania. W zróżnicowanej rzeczywistości świata współczesnego i Kościoła byłaby bezsilna katecheza zunifikowana, natomiast wydaje się, że potrafi się znaleźć, odegrać swoją rolę i spełnić oczekiwane zadania katecheza zróżnicowana. Katecheza taka musi być odniesiona do współczesności, różnych faz rozwojowych człowieka, uwarunkowań społecznych i kulturowych oraz zwyczajów, obyczajów, mentalności i języka⁷.

Zróżnicowanie katechezy obecnie już nie jest postulatem, ale normalnym faktem. By on stał się wymowny, wystarczy tu wspomnieć dokumenty Konferencji Episkopatów, programy katechetyczne w różnych krajach i ich regionach, realizację katechezy szkolnej, parafialnej i rodzinnej. Synod, stwierdzając faktyczność katechezy zróżnicowanej, dodaje, że zróżnicowanie nie zagraża i nie zuboża, ale powoduje stały postęp, doskonalenie i dojrzewanie katechezy.

KATECHEZA A ŻYCIE CHRZEŚCIJAŃSKIE

Zróżnicowana katecheza ma w nim swoje oparcie, wiąże się i służy całemu życiu chrześcijańskiemu. Jej zadaniem w tym kontekście jest pobudzać, dynamizować i formować postawę świadectwa wiary. Gdy jednak powrócimy do stwierdzenia, że we współczesnym Kościele rozwijają się

⁷ DCG s. 77—97.

dynamicznie grupy charyzmatyczne, to wówczas trzeba zaproponować, by katecheza nawiązała z nimi bliski kontakt. Przez wejście w takie grupy katecheza nabierze niezbędnego dynamizmu, a zarazem pomoże im otworzyć się, nawiązać kontakt i włączyć się tak w życie innych grup, jak przede wszystkim w życie Kościoła powszechnego. Każda z tych grup posiada bogate doświadczenie religijne, własną katechezę i pogłębione uczestnictwo liturgiczne, które włączone w życie Kościoła z pewnością by je ogromnie wzbogaciło⁸. Bez katechezy natomiast te wartości mogą pozostać ukryte w określonej grupie, grupa natomiast łatwo może przejść w rozbijający ją indywidualizm. Małe grupy z pewnością ożywiają życie Kościoła, ale one same istnieją i rozwijają się dzięki łączności z całym Kościołem, który jest wspólnotą Chrystusowej miłości w Duchu Świętym.

KATECHEZA A ŻYCIE WEWNĘTRZNE KOŚCIOŁA I ZAANGAŻOWANIE DOCZESNE W ŚWIECIE

Zauważa się, że katecheza obecnie wchodzi coraz głębiej w życie Kościoła i świata. Jej wewnętrzne powiązanie z Kościołem dokonuje się przez uczestnictwo w posłudze Słowa, celebrację liturgiczną, świadome zaangażowanie w Kościele i odpowiedzialność za postęp w świecie. Katecheza ta korzysta z osiągnięć współczesnej nauki, jest wrażliwa na sprawy społeczne, ekonomiczne i polityczne oraz formuje postawę krytyczną i zaangażowaną do przemiany świata. Próbuje być bliżej Boga, szukając miejsca w sercu Kościoła, jednocześnie coraz bardziej solidaryzuje się z człowiekiem, zwłaszcza cierpiącym niedostatek i pokrzywdzonym przez niesprawiedliwość społeczną⁹. Formując katechizowanego do życia przyszłego, jednocześnie razem z nim realizuje zbawienie w doczesności.

Odnowa posługi katechetycznej

Ze względu na to, że życie w świecie ustawicznie posuwa się naprzód, kultura ciągle się rozwija, wychowanie poszukuje coraz to nowych oddziaływań, a Kościół coraz bardziej otwiera się na świat, istnieje potrzeba odnowy katechetycznej. Katecheza raz wypracowana, nie poddana zmianom, straciłaby — przy ogromnym postępie w świecie i w Kościele skuteczność swego oddziaływania. Natomiast — wydaje się — w zmieniającym się życiu współczesnego człowieka może odegrać poważną rolę

⁸ IL 8.

⁹ Por. *Medellin — Conclusiones*. Lima 1973 s. 32—72.

taka katecheza, która z jednej strony podejmie odnowę, a z drugiej pozostanie wierna Chrystusowi i Kościołowi.

ZASADNICZE LINIE ODNOWY KATECHETYCZNEJ

Katecheza wciąż liczy się zarówno ze znakami czasu, jak i z życiem wewnętrznym Kościoła. Wtedy zaś staje przed nią poważne zadanie bliższego poznania procesów dokonujących się w świecie i pogłębienia świadomości natury i misji Kościoła. Na tej dopiero podstawie można wypracować linie, koncepcje i formy katechezy. Wypracowując zaś katechezę postępową, która byłaby jednak zarazem zakorzeniona w tradycji, szczególnie należy pogłębić świadomość odnośnie do: a) zmiany miejsca katechezy, b) nowego rozumienia adresatów, c) ewolucji metody, d) bardziej właściwego ustawienia i wyrażania treści, e) odpowiedzialności za katechezę.

ZMIANA MIEJSCA KATECHEZY

Katecheza w ciągu wieków wiązała się z określonymi epokami i środowiskami, które ją wspierały i zabezpieczały jej skuteczność. Na szczególną uwagę w tym względzie zasługują: środowisko rodzinne, szkolne i parafialne. Powiązanie z tymi środowiskami było tak wielkie, że nie wyobrażano sobie katechezy realizowanej poza nimi. Współcześnie natomiast, ponieważ zmieniło się pojęcie miejsca katechezy, wytworzyły się nowe układy społeczno-kulturowe, a przede wszystkim środowiska katechetyczne ogromnie się otworzyły w stosunku do siebie. Z jednej strony istnieje potrzeba podtrzymania katechezy w dotychczasowych miejscach, a z drugiej jest rzeczą konieczną poszukiwać dla niej nowych środowisk. Zanim jednak to nastąpi, trzeba sobie uświadomić, że katecheza nie może na stałe wiązać się z określonym środowiskiem i że środowiska tego nie należy rozumieć jedynie w sensie przestrzennym, powinna bowiem otwierać się na nawiązywanie kontaktu z różnymi środowiskami, te zaś należy pojmować w sensie personalnym, społecznym i kulturowym¹⁰. Szczególnie katecheza powinna być wrażliwa na dokonujące się przemiany, ruchy społeczne, spotkania młodzieżowe i zaangażowanie chrześcijańskie małych grup. Zadaniem katechezy jest więc wchodzić w nowe układy społeczno-kulturowe i stale szukać swego miejsca, a nie tylko pozostawać w niezmiennym i uprzywilejowanym środowisku.

¹⁰ IL 11.

NOWE SPOJRZENIE NA ADRESATÓW KATECHEZY

W dotychczasowej katechezie uczestniczyły osoby różnego wieku, rozwoju, środowiska i stopnia przynależności do Kościoła. Biorąc pod uwagę fazy rozwojowe, należy mówić o dzieciach, młodzieży i dorosłych jako adresatach katechezy. Ujmując zaś rzecz środowiskowo, trzeba wśród adresatów wymienić: pracujących na roli, robotników przemysłowych, urzędników, inteligencję, ludzi z marginesu społecznego, biednych, emigrantów. W zależności od stopnia przynależności do Kościoła należy zwrócić uwagę na katechizowanych dalekich od Kościoła, tradycjonalistów, praktykujących i zaangażowanych intensywnie.

Wymienione kategorie katechizowanych w zaśladzie oddają rzeczywistość katechetyczną. One też pozwoliły skoncentrować się na niektórych ogromnie ważnych problemach katechetycznych. Zarazem jednak dokonane podziały pokawałkowały ową rzeczywistość i zubożyły o pewne przynajmniej wartości. Katechizowani w wymienionych kategoriach są zwykle rozpatrywani w stosunku do czegoś. Tymczasem jakkolwiek w tych zagadnieniach nie można pominąć przedmiotowych punktów odniesienia, to jednak bardziej niż na nie należy zwrócić uwagę na dynamizmy osobowe i społeczne katechizowanych. Przy kategoryzowaniu adresatów oddziela się ich od siebie, a przecież trudno wypracować dojrzałą i sprawną katechezę bez uchwycenia jej rozwojowości, bez uwzględnienia tego, co jest międzyfazowe, międzypokoleniowe i międzyśrodowiskowe¹¹. Zwracając uwagę na cały proces katechetyczny, ze szczególnym naciskiem trzeba wyodrębnić młodzież jako podmiot katechezy.

WZBOGACANIE I POGŁĘBIANIE METOD KATECHIZACJI

Przez pewien okres w historii opowiadano się i uważano za najbardziej skuteczną jedną metodę. Z czasem zdanie to zostało zweryfikowane na korzyść wielości metod katechizacji, co również podtrzymuje *Instrumentum Laboris*. Wielości metod bowiem domaga się współczesny pluralizm społeczny, kulturowy, religijny i eklezjalny. Uważa się, że katecheza zróżnicowana w metodach pracy może się jakoś zmierzyć ze zróżnicowaną rzeczywistością współczesnego świata i odegrać w nim znaczącą rolę.

Jeżeli w pewnym okresie wystarczyła analiza katechizmu, to obecnie trzeba przede wszystkim zaangażowania osób i wspólnot tak katechizujących, jak i katechizowanych, by wiara mogła się coraz bardziej rozwijać. Zeby metody były skuteczne, trzeba je ubogacać i udoskonalać

¹¹ Tamże 12.

osiągnięciami nauk antropologicznych i teologicznych. Korzystając z tych zdobyczy katechetyka nie może zapominać, że na niej spoczywa obowiązek krytycznego ustosunkowania się do badań różnych dyscyplin, twórczego przenoszenia niezbędnych wartości, prowadzenia własnych eksperymentów i poszukiwań metodycznych¹².

Chcąc wypracować właściwe metody katechezy, należy je ustawić nie wyprowadzać z życia świata i Kościoła, z całej koncepcji katechezy i jej struktury, a jednocześnie włączać je w te rzeczywistości. Metoda bowiem powinna wynikać z najgłębszych układów rzeczywistości i w nie ustawicznie wchodzić. Staną się one bardziej aktualne i skuteczne, jeżeli będzie się je wyprowadzać z napięcia pomiędzy nowym i starym, doktryną i życiem, rozpamiętywaniem i aktywnością, poznaniem i doświadczeniem, przekazem i twórczym uczestnictwem. Mówiąc o wielości metod, trzeba równocześnie zwrócić uwagę na ewolucyjny proces ich tworzenia się, otwarcia w stosunku do siebie i przyczyniania się do integracji katechezy.

USTAWIENIE I PRZEKAZ TREŚCI KATECHEZY

W ustawianiu treści katechezy należy zapytać o jej powiązanie z misterium Chrystusa i Kościoła, o wierność Pismu św., liturgii i magisterium eklesjalnemu, o uczestnictwo w rozwiązywaniu problemów współczesnego życia. Treść ta bowiem powinna obejmować: transcendencję i immanencję, objawienie Boże i kulturę człowieka, naukę Kościoła i doświadczenie ludzkie. Powinna więc ona być biblijna, chrystocentryczna, eklesjalna i egzystencjalna¹³.

W praktyce w treści katechezy akcent przesuwają się na pewne wyćinki rzeczywistości. Bowiem jedni uważają, że najważniejszą w treści jest wiedza teologiczna, a zwłaszcza formuły i określenia katechizmowe, inni zaś sądzą, że tak ustawiona treść ogromnie zuboża rzeczywistość, dlatego rezygnują z definiowania, a opowiadają się za analogiami i porównaniami. Ostatni również proponują odniesienie katechezy do życia wewnętrznego świata i Kościoła, z których niejako spontanicznie wyłania się treść katechezy. Dla niektórych osób zasady i hierarchia prawd stanowią najbardziej istotne zagadnienie treści katechezy, co znów inni podważają, proponując wyłanianie i interpretację problemów, jakie niesie ze sobą życie. Sądzą oni, że próby dogłębnej interpretacji problemów w świetle Ewangelii są o wiele ważniejsze dla życia chrześcijańskiego niż natarczywe i skrupulatne budowanie hierarchii wartości, która

¹² Por. Majewski, jw. s. 8.

¹³ IL 14.

w rzeczywistości jest zagadnieniem czysto teoretycznym. Podczas gdy pewna grupa opowiada się wyłącznie za głoszeniem Ewangelii, inna sugeruje, by treścią katechezy była kultura człowieka, odpowiadająca duchowi Ewangelii i przekazywana w jej świetle.

W treści katechezy — jest to zdanie powszechne — należy uwzględnić wielość aspektów rzeczywistości, a zarazem dążyć do wypracowania organicznej syntezy. Treść ta powinna być obiektywna i subiektywna, eklezjalna i laicka, transcendentna i egzystencjalna. Skoncentrowanie się zaś na Jezusie Chrystusie w jej ustawianiu i przekazie sprawi, że z jednej strony ogarnie ona szeroką i złożoną rzeczywistość, a z drugiej uwypukli najbardziej istotne i egzystencjalne wartości¹⁴.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ROZWÓJ KATECHEZY

Był okres w rozwoju katechezy, w którym odpowiedzialność za nią spoczywała przede wszystkim na konkretnych osobach. Katecheza znajdowała się wówczas w większości w rękach duchownych i pewnej grupy wykwalifikowanych nauczycieli świeckich. Stopniowo jednak sytuacja w tym względzie uległa znacznym zmianom. Do katechizacji bowiem czynnie włączyli się świeccy, różne organizacje kościelne i pozakościelne, grupy spontaniczne i rodziny chrześcijańskie. Ze sprawy jednostkowej katecheza stała się więc stopniowo problemem społecznym. Od określonych osób, poprzez grupy, parafie i diecezje przeszła ona na teren całego Kościoła. Kościół jako Lud Boży obecnie wyraża gotowość uczestnictwa w niej, chęć pogłębienia świadomości i wolę odpowiedzialności za całą katechezę¹⁵.

Jeżeli w pewnym czasie na określenie realizatorów katechezy używano jedynie terminu nauczyciel religii czy katecheta, to obecnie poza tymi określeniami pojawiają się takie, jak animator, przewodnik, odpowiedzialny itp. Przy tym trzeba dodać, że terminy te należy rozumieć bardziej w sensie wspólnotowym niż jednostkowym. Zresztą sami katechizowani nie tylko korzystają z katechizacji, ale faktycznie ją realizują, a jedni i drudzy są za nią wspólnie odpowiedzialni.

Katecheza Kościoła

Dotychczasowe rozważania ukazały niektóre doświadczenia i refleksje katechetyczne rozwijające się we współczesnym świecie. Powiedzia-

¹⁴ Por. M. Majewski: *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*. Lublin 1977 s. 139—144.

¹⁵ IL 15.

no już wyżej, że katecheza powinna się liczyć ze znakami czasu i rozwiązywać egzystencjalne problemy ludzkie. Doceniając to szerokie otwarcie się i głębokie wejście w życie, trzeba zarazem wyzwalać świadomość, że katecheza wiąże się wewnętrznie z życiem Kościoła i jemu bezpośrednio służy. Mówiąc zaś o relacjach zachodzących między katechezą a Kościołem, szczególnie należy zwrócić uwagę na Kościół wiary i sakramentów, *traditio et redditio symboli*, wielość przekazu *symboli wiary*, odpowiedzialność całego Kościoła za katechezę i stosunek nowych pokoleń do niej.

KATECHEZA A KOŚCIÓŁ

Na przestrzeni dziejów katecheza była traktowana w zasadzie jako określona czynność Kościoła. W międzyczasie uznano ją za zespół czynności, a następnie za przekaz rzeczywistości religijnej rozwijającej się w Kościele. Współcześnie, nie podważając dotychczasowych ujęć, wskazuje się jednak na ich ograniczenia. Te ostatnie próbuje się usunąć, gdy mówi się o wyrastaniu katechezy z życia Kościoła i kształtowaniu się wspólnoty kościelnej poprzez katechezę. Katecheza więc jest włączona w funkcję profetyczną i bierze czynny udział w pełnieniu jej.

POWOŁANIE I MISJA PROFETYCZNA KOŚCIOŁA

Kościół, założony przez Chrystusa i posłany przez Niego do wszystkich ludzi dobrej woli, dzięki wierze wynikającej z działania Ducha Świętego tworzy rodzinę miłości chrześcijańskiej. Będąc sam posłany do jednoczenia ludzkości z Ojcem i między sobą, jednocześnie posyła kapłanów, osoby zakonne i ludzi świeckich, by głosili na całym świecie słowo Boże, wzbudzające wiarę, i udzielali sakramentów rozwijających ją aż do dojrzałości. W tym powołaniu i głoszeniu programu Bożego — jako niezastąpionej wartości, wyzwalającej perspektywy i zobowiązującego zadania, bierze wydatny udział katecheza. Stąd też, pomimo że katecheza zawiera w sobie również elementy akcji i czynności, należy ją organicznie wiązać z życiem wewnętrznym Kościoła i traktować jako specyficzną formę posługi Słowa¹⁶.

EWANGELIZACJA I KATECHEZA

Cały Kościół jest otwarty na słowo Objawienia, w nim jest zasłuchany i zaczytany. Czuje się też odpowiedzialny za Objawienie, które otrzy-

¹⁶ *Documento di base*. Torino 1970 s. 152—153.

mał w Chrystusie i które przekazuje nam przez różne charyzmaty i posługi. Kościół jako powszechny sakrament zbawienia, znak i narzędzie jedności człowieka z Bogiem przez Chrystusa w Duchu Św. doświadcza, interpretuje i głosi Objawienie dla wzbudzenia i rozwoju wiary ukierunkowanej na miłość. Głosząc Królestwo Boże jednocześnie tworzy wspólnotę miłości przez przepowiadanie Słowa, celebrację liturgiczną i świadectwo życia. To zróżnicowane oddziaływanie Kościoła, zmierzające do wzbudzenia, wyjaśniania i dojrzwania wiary, określa się jako ewangelizację. Ta ostatnia zaś staje się katechezą, gdy odnosi się do osób, które już podjęły decyzję nawiązania kontaktu z Chrystusem, przygotowują się do chrztu albo już zostały ochrzczone¹⁷. Katecheza pomaga im poznać tajemnice zbawczego planu Bożego, rozwijać rzeczywistość chrztu i kształtować zaangażowaną, świadomą i odpowiedzialną postawę. Katecheza też otwiera, pogłębia i utrwala międzyosobowy dialog miłości chrześcijańskiej.

Podobnie jak ewangelizacja, katecheza jest włączona w przepowiadanie Słowa, celebrację liturgiczną i doświadczenie chrześcijańskie, zmierzając do rozwoju życia eklezjalnego wśród osób i wspólnot wierzących. Wychowuje ona ochrzczonych do tego, by w świetle wiary Kościoła interpretowali, ustawiali i prowadzili swoje życie. Jeżeli natomiast ewangelizowani nie zostali jeszcze ochrzczeni, ukazuje im wizję Królestwa Bożego, wprowadza uprzedzająco do wspólnoty Kościoła i uprzednio wyrabia odpowiedzialność za niego. Stąd też tak ewangelizacja, jak i katecheza są ze swej natury eklezjalne. Nie mogą się więc autentycznie rozwijać bez stałego otwarcia i zakorzenienia w Objawieniu Bożym i wewnętrznym życiu Kościoła.

KOŚCIÓŁ WIARY I SAKRAMENTÓW

Kościół rozwija wiarę przez przepowiadanie Objawienia i posługę sakramentalną, ale zarazem u jego początków znajduje się wiara Apostołów, a on sam nazwany jest powszechnym sakramentem zbawienia. Można by wyliczać wiele czynników, które przyczyniają się do rozwoju Kościoła, czynią sprawnym jego oddziaływanie jako wspólnoty, ale chcąc odsłonić tajemnicę jego zbawczego wpływu, trzeba przede wszystkim z wiarą spojrzeć w jego wewnętrzne życie, mające swe źródło w powołaniu Chrystusowym i łasce Ducha Świętego.

¹⁷ Por. DCG 18.

WIARA I CHRZEST CZYNNIKAMI DYNAMIZMU EKLEZJALNEGO

W wielu katechizmach można spotkać określenie Kościoła jako wspólnoty wezwanych. Z tego określenia wynika wniosek, że u podstaw wewnętrznego życia Kościoła znajduje się Duch Święty, który w Chrystusie gromadzi narody wszystkich ras i środowisk, by z nich uczynić rodzinę Ojca Niebieskiego. Wezwaniu Ducha Świętego odpowiada otwarcie się, zaangażowanie i odpowiedzialność Ludu Bożego. Zespolenie zaś Bożego wezwania i odpowiedź człowieka jako wiara, ukierunkowana na miłość, dokonuje się w chrzcie świętym i w innych sakramentach, zanurzających osobę we Wcielenie, Mękę, Śmierć i Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Stąd też mówimy o nierozdzielnym powiązaniu wiary i sakramentów z misterium paschalnym, a zarazem o ścisłym powiązaniu wiary z sakramentami, zwłaszcza z chrztem św. i Eucharystią.

Kościół w chrzcie św. rodzi wiernych do życia wiary, ale równocześnie on sam rodzi się na nowo¹⁸. Dzięki wierze chrztu św. neofici wchodząc do Kościoła wzbogacają łaską Chrystusową wspólnotę chrześcijańską, ta zaś przez wspólne wyznawanie wiary pomaga w rozwoju pełnego życia Bożego ochrzczonych. Biorąc to wszystko pod uwagę, należy mówić o bliskim powiązaniu Kościoła, wiary i chrztu oraz o formowaniu się wiary personalno-wspólnotowej, w czym bierze niezastąpiony udział katecheza.

KATECHEZA A ŻYCIE EKLEZJALNE

Kościół, chrzest i wyznawanie wiary są trzema ściśle powiązаныmi rzeczywistościami, które ustawicznie się przenikają i wzajemnie wspierają. W kształtowaniu się wzajemnych relacji wymienionych rzeczywistości bierze udział katecheza, która przepowiada słowo Boże w duchu Kościoła, przy wewnętrznym powiązaniu z sakramentami, by ukształtować postawę wyznawcy wiary. Nie może więc ona być sprowadzona do nauczania religijnego i bezpośredniego przygotowania do sakramentów, chociaż jedno i drugie zadanie posiada w niej również ważne znaczenie. Nie można też jej sprowadzić do wychowania moralnego, społecznego i politycznego, bez czego nie mogłaby funkcjonować. Katechezę należy ściśle związać ze wspólnotą eklezjalną, w której słowo Boże jest akceptowane, proklamowane i wyznawane. Konieczne jest również powiązanie katechezy z liturgią, w której znajduje ona dopełnienie przez spotkanie z Chrystusem w rozmodlonej wspólnotcie. Wspólnota, przeżywając misterium zbawcze, z kolei realizuje program ewangeliczny w życiu co-

¹⁸ IL 19.

dziennym. Mówiąc o takim ustosunkowaniu się katechezy, trzeba stwierdzić, że duch Kościoła, sakramenty i wyznanie wiary są jej źródłem, pokarmem i zasadniczym celem¹⁹.

KATECHEZA A HISTORIA

W ciągu historii ukształtowały się różne formy katechezy. Jedne z nich odegrały ważniejszą rolę i w pewnej mierze przetrwały do dzisiaj, inne natomiast nie wywierając większego wpływu po określonym czasie przeszły do historii jako dodatkowe jedynie. Mówiąc o bardziej czy mniej znaczących formach katechezy, trzeba jednocześnie stwierdzić, że katecheza ma charakter historyczny. Zależy ona bowiem od życia społecznego, prądów kulturowych i klimatu religijnego. Stąd też słuszne chyba jest zdanie, że katecheza w jakiejś mierze tworzy historię, ale zarazem trzeba dodać, że rozwijająca się historia formuje katechezę. Dlatego mówi się o powiązaniu i wrastaniu katechezy w historię świecką, historię Kościoła i historię zbawienia oraz o kształtowaniu historii przez katechezę²⁰.

„Traditio et redditio symboli”

Treść katechezy w poszczególnych okresach historycznych różnie była rozumiana, ustawiana i przekazywana. Raz była ona traktowana jako zbiór najbardziej istotnych wiadomości, kiedy indziej jako synteza wiedzy chrześcijańskiej, to znów jako skoncentrowanie się na pewnych problemach. Niewątpliwie w katechezie jest niezbędna pewna synteza wiedzy orientującej katechizowanego w świecie, ale jeszcze mocniej w treści należy się koncentrować na tym, co najbardziej egzystencjalne, ewangeliczne i eklezjalne.

EWANGELIA I SYMBOLE WIARY

W starożytnym rycie chrzcielnym katechumenowi wręczano księgę świętą, z której odmawiał on symbol wiary. Źródłem symboli była Ewangelia jako słowo Boże skierowane przez Jezusa Chrystusa do wspólnoty Kościoła, która wsłuchując się w nie i przeżywając jego rzeczywistość w czasie liturgii, akceptowała jego ducha i zasady jako program życiowy. Stąd też symbole wiary można by nazwać egzystencjalną syn-

¹⁹ Tamże 20.

²⁰ Tamże 21.

teżą Ewangelii, dokonywaną i przekazywaną wiernym przez Kościół do wierzenia i praktykowania ²¹.

Wiara, jej przyjęcie, rozwój i wyznanie domagają się właściwej treści. Najbardziej istotnymi treściami dla wiary są Ewangelie i symbole. Jezus Chrystus w swoich Ewangeliach najdoskonalej objawia plan Ojca w stosunku do ludzkości, a z jego odczytania przez apostołów i starożytny Kościół zrodziły się symbole wiary, które kreślą zasadnicze linie zaangażowania wiernych w realizację Królestwa Bożego.

Przekazywana księga święta i wyznanie symbolu wiary przez katechumenów oznacza zaangażowanie Kościoła, a z nim katechezy szczególnie w przepowiadanie Ewangelii i formowanie postawy świadków Chrystusa i odpowiedzialnych za rozwój Kościoła. Należy ustawicznie interpretować życie każdej epoki Ewangelią Chrystusa i ukierunkowywać je symbolami wiary. Zarazem jednak trzeba ciągle podejmować egzystencjalne odczytywanie Ewangelii i eklezyjalną interpretację symboli. Wówczas nabierają one szczególnych wartości ludzkich, bez których nie można sobie wyobrazić istnienia człowieka. Wtedy jednak nieodzowna jest katecheza, którą można uważać za wprowadzenie do Pisma św. i za komentarz symbolu wiary. Jej zadaniem jest doprowadzić ochrzczonych do mentalności biblijnej i postawy świadka wiary.

ROZPOZNAWANIE ŚLADÓW BOŻYCH W ŻYCIU CODZIENNYM

Bóg nie tylko raz kiedyś, lecz ustawicznie daje znaki swej mocy stwórczej. Objawił się przez proroków i Syna swego Jezusa Chrystusa, ale objawia się również przez Kościół i zdarzenia w świecie. Stąd przez znaki i cuda jest On bardzo blisko i dość namacalnie obecny, byle tylko posiadało się zdolność ich odczytywania. W samym zaś odczytywaniu, jak również i kształceniu zdolności w tym kierunku powinna brać udział katecheza, uczestnicząca przez rozwój wiary w życiu Bożym i ludzkim.

Odczytywanie śladów Bożych w bezpośrednim kręgu kontaktów ludzkich nasuwa myśl doświadczenia wiary. Doświadczenia tego nie można utożsamiać z każdym innym, jakkolwiek ich cechą wspólną jest bezpośredni kontakt z rzeczywistością, posiada ono bowiem swoisty charakter i własną specyfikę. Jest to doświadczenie, które wynika z bezpośredniego pójścia za Chrystusem ²² i polega na przemianie życia ludzkiego w kierunku wspólnoty z Ojcem przez Syna w Duchu Świętym i przemianie rodziny ludzkiej ześrodkowanej na wspólnotę miłości.

²¹ Tamże 22.

²² Tamże 25.

POTRZEBA UJMOWANIA RZECZYWISTOŚCI W JEJ POWIĄZANIU

W katechezie tradycyjnej przywiązywano ogromną wagę do sformułowań teologicznych wiary. Sformułowania te także dziś odgrywają ważną rolę tak dydaktyczną, jak pedagogiczną i pastoralną. Być może ich znaczenie obecnie jest większe niż dawniej, gdyż w przeciwieństwie do ujęcia metodycznego podkreśla się ich udział w tworzeniu się i funkcjonowaniu całej katechezy.

Mówiąc o powiązaniu różnych elementów katechezy i wkomponowaniu danych sformułowań w całą jej strukturę, należy jednocześnie uświadomić sobie konieczność powiązań w treści katechezy. Synod proponuje, by w katechezie współczesnej historia człowieka i historia zbawienia tworzyły jedną harmonijną całość, a doktryna i doświadczenie, orthodoxia i orthopraxis, poszukiwania i określenia wzajemnie ze sobą współlistniały, współdziałały i się dopełniały²³. W ten sposób katecheza, uczestnicząc w rzeczywistości i przekazując to, co świeckie i to, co religijne, a zarazem koncentrując się na ich wewnętrznym powiązaniu, będzie zdolna kształtować pełne życie ludzkie i formować dojrzałą postawę chrześcijańską.

PEDAGOGIA KATECHEZY

W szukaniu właściwej pedagogii katechetycznej dość często odwoływano się przede wszystkim do pedagogiki i dydaktyki. Niejednokrotnie próbowano ją też wyprowadzać z duszpasterstwa Kościoła. Jakkolwiek podejmowane próby z pewnością dobrze służyły rozwojowi katechezy w kierunku oddziaływania wychowawczego, to jednak tak w zagadnieniu ustalania treści, jak i jej przekazu należy na pierwszym miejscu otwierać się na objawienie, przez które i w którym wchodzi do katechezy sam Bóg ze swoją nadprzyrodzoną pedagogią. Wówczas zadaniem katechezy będzie formowanie w katechizowanym postawy otwartości, wsluchiwania się i wczytywania w to wszystko, co Bóg chce człowiekowi objawić i przekazać. Katecheza ma też pomóc człowiekowi w odsłanianiu tajemnic zbawienia, w nawiązaniu osobowego kontaktu z Chrystusem i uformowaniu wspólnoty miłości w Kościele.

Wielość form „traditio symboli”

W jednym objawieniu Bożym uczestniczy i odczytuje je Kościół różnych epok i środowisk. Bogactwo nadprzyrodzone tam zawarte wymaga

²³ Tamże 26.

wielokrotnego wgłębiania się w jego tajemnice, by z nich wydobyć to, co jest najbardziej konieczne do zbawienia. Z takiej zaś postawy zrodziło się wiele form symbolów wiary, które jednak nie osłabiają, ale przeciwnie, wzmacniają jej treść.

„TRADITIO SYMBOLI” W RÓŻNYCH KULTURACH

W historii katechezy da się zaobserwować różne symbole wiary i formy ich przekazu. I tak, znana jest katecheza apostołska, Ojców Kościoła zachodniego i wschodniego, przepowiadanie misyjne, nauczanie szkolne, analiza katechizmów i formacja parafialna. Różnica w ujęciu historycznym i współczesnym polega na tym, że w poszczególnych epokach historycznych istniała jedna forma przekazu treści, natomiast w całym procesie rozwojowym spotykamy się z ich wielością, obecnie zaś postuluje się konieczność równoczesnego stosowania wielu form. Uważa się, że traditio Ewangelii i redditio symboli posiadają tak niewyczerpane bogactwo treści, że dopiero zagłębianie się i przekaz za pomocą wielu i różnych form pozwoli wydobyć i uprzystępnąć ich istotne wartości. Należy więc symbole wiary ustawicznie odczytywać tak w poszczególnych epokach i kulturach, jak również w całej tradycji Kościoła i całokształcie procesów kulturowych.

POTRZEBA KATECHEZY ŚRODOWISKOWEJ

W ostatnim czasie wiele uwagi poświęca się katechezie określonych faz rozwojowych, np. dzieci, młodzieży i dorosłych. Doceniając i stale dopracowując te tak niezmiernie ważne typy katechez, trzeba jednocześnie podejmować próbę doskonalenia katechezy rozwojowej i integralnej. Dopiero bowiem wzajemnie się przenikająca katecheza uszczegółowiona i integralna, środowiskowa i uniwersalna, daje wielkie szanse rozwoju wiary we współczesności²⁴.

Znane są też takie formy katechezy, jak szkolna, parafialna, rodzinna i dorosłych. Katechezy te wymagają odpowiedniej formacji i organizacji w swoim funkcjonowaniu. Należy jednak przy tym pamiętać, że ich istotnymi czynnikami są: spontaniczność, dynamizm i charakter katechumenalny. Katecheza nawiązuje kontakt z pewnymi ustalonymi systemami myślowymi i posługuje się w danym środowisku, a zarazem świadomie zrywa z nimi, by ciągle zespalać się z uniwersalizmem ewangelicznym i Kościoła.

²⁴ M. Majewski: *Dyskusja nad istotą i wymiarami katechezy w Europie Zachodniej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 6 s. 29—47.

W niektórych środowiskach Kościoły mają długą tradycję, w innych natomiast ich życie eklezjalne dopiero zaczyna się ujawniać. W jednych katecheza przybiera formy bardziej systematyczne i bardziej dojrzałe, w innych zaś zadowala się jedynie formami elementarnymi i okazjonalnymi. W pewnych układach społeczno-politycznych katecheza korzysta z pełnych praw i może się swobodnie rozwijać, gdzie indziej natomiast została zamknięta w określone ramy, poza które nie może wychodzić. Uwarunkowania społeczno-kulturowe wpływają na koncepcję i realizację katechezy, której nie da się mechanicznie przenieść w inne środowisko. Jednakże zarazem w katechezie wielu środowisk rozwija się doświadczenie, które jest międzyśrodowiskowe i które jest ogromnie cenną wartością dla wszystkich środowisk. Omawiając zagadnienie stosunku katechezy do środowiska i form jej realizacji w różnych środowiskach, trzeba więc jednocześnie wydobywać to, co szczegółowe i to, co wspólne. Obydwa elementy są istotne dla rozwoju i funkcjonowania współczesnej katechezy. Katecheza uszczegółowiona powinna przepajać się uniwersalnością, a katecheza uniwersalna ma się uszczegółowiać.

PLURALIZM I JEDNOŚĆ KATECHEZY

Pluralizm katechetyczny wynika niewątpliwie ze stosunku katechezy do katechizowanych, środowiska, w którym się ona rozwija, i kultury, którą się posługuje i w którą ustawicznie wchodzi. Zarazem jednak pluralizm jest zagadnieniem wiary dojrzałej, która w swojej formacji domaga się wielości treści i różnorodności form jej przekazu. W końcu pluralizm ten wynika z natury samej katechezy, która partycypując w przepowiadaniu Kościoła, razem z nim różnicuje jedność, a zróżnicowanie integruje. Jedność katechezy dzięki wielości i zróżnicowaniu staje się bardziej doskonała, wewnętrznie pogłębiona i dojrzała²⁵.

Odpowiedzialność całego Kościoła za katechezę

Tak w życiu codziennym, jak i w literaturze wiele mówi się i pisze na temat odpowiedzialności, która powinna być udziałem wszystkich, a nie tylko pewnych jednostek. Problem odpowiedzialności obecnie jest również podejmowany przez Kościół, który swój rozwój i oddziaływanie uzależnia od świadomości, zaangażowania i odpowiedzialności całego Ludu Bożego. W problem ten również włącza się katechezę, która po-

²⁵ IL 29.

winna na co dzień formować postawę osobowej i wspólnotowej odpowiedzialności.

WIELE DARÓW, A JEDEN DUCH

Kościół jako Lud Boży, zgromadzony przez Jezusa Chrystusa, by być wspólnotą wiary i miłości, posiada bogactwo darów Ducha Świętego, które mają być wykorzystane dla zbawienia świata. Wierni, którzy je otrzymali jako łaskę darmo daną, powinni nimi ubogacać siebie i otaczający świat. Stąd też słowa zwrócone do apostołów odnoszą się także do całego Ludu Bożego, co przecież tak wyraźnie podkreślił Sobór Watykański II. W nich też zawarte jest polecenie i zobowiązanie katechetyczne do niesienia światu Dobrej Nowiny, przez którą ma on znaleźć sens, perspektywy i szczęście. Zobowiązanie to wynika z powołania chrześcijańskiego, rodzącego się we chrzcie św., rozwijającego się w sakramencie pokuty i Eucharystii, dojrzewającego w bierzmowaniu i osiagającego postawę apostołską w kapłaństwie i małżeństwie.

Wielość darów sprawia, że rozwija się jednocześnie zróżnicowane ciało mistyczne Kościoła, ale zarazem jeden i ten sam duch chrześcijański, będący odwzorowaniem Ducha Bożego²⁶. Kościół więc, a konsekwentnie i katecheza, w wielości darów rozwija nadprzyrodzoną wspólnotę wierzących w Boga Ojca, miłujących się miłością Chrystusa i dających świadectwo Ducha Świętego.

NOWE ZADANIA W KOŚCIELE

Celem bardziej sprawnego i skutecznego oddziaływania, w wielu dziedzinach, a także i w Kościele, wyspecjalizowały się różne resorty pracy. O takiej specjalizacji można też mówić w katechetyce i katechizacji. Dzięki niej, koncentrując się na pewnych jedynie odcinkach rzeczywistości, ma się możliwość działania bardziej pogłębionego. Jakkolwiek oddziaływanie wyspecjalizowane wydaje się jak najbardziej wskazane, to jednak istnieje zarazem potrzeba otwarcia specjalizacji w kierunku tego wszystkiego, co wspólne. Katecheza, realizując konkretne zadania i rozwijając się w pewnym wyizolowanym środowisku, nie może zapominać o zadaniach i życiu całego Kościoła. Ona to, pełniąc określone zadania, ma jednocześnie obowiązek formowania odpowiedzialnej postawy za cały Kościół. Mówiąc o tym zagadnieniu można by zapytać, jak katecheza realizuje stawiane przez Kościół zadania w rodzinie, szkole, parafii i zgromadzeniu zakonnym. Wspominając zaś to ostatnie należy

²⁶ Tamże 30.

stwierdzić, że zakony są powołane do określonych zadań w Kościele, lecz zarazem trzeba im przypomnieć, że są powołane przez Kościół do dynamizowania życia wewnętrznego w nim. Jeżeli zaś katechizacja jest problemem całego Kościoła, należy uświadomić sobie obowiązek powszechnego i pełnego zaangażowania.

Nadzieje i rozczarowania katechezy wynikającej z „Instrumentum Laboris”

Przedstawiona dotychczas problematyka zawarta w *Instrumentum Laboris* świadczy o powadze, bogactwie i aktualności współczesnej katechezy. Zarazem jednak katecheza ta jest raczej postulatem niż rzeczywistością. Gdy jednak dodamy, że aktualna świadomość problemu i wizja jego rozwiązywania należą do zasadniczych czynników odnowy, to wówczas proponowana katecheza nabiera wielkiej mocy. W tym wszystkim ważną jest rzeczą, by prezentowany dokument był nie tylko inspiracją do dyskusji, ale przede wszystkim do nowej praktyki. Stąd istnieje potrzeba analizowania myśli katechetycznych i przetransponowania ich w życie codzienne.

Prace nad dokumentem były poprzedzone zbieraniem doświadczenia i refleksji katechetycznej z całego świata. Po zebraniu bogatego materiału została powołana komisja złożona ze specjalistów, która miała go przestudiować, uporządkować i utworzyć z niego syntezę. Okazało się w praktyce, że zadanie postawione ekspertom przerasta ich siły i zdolności. W pewnym momencie grupa dość wyraźnie sobie uświadomiła, że wypracowana przez nią synteza jest tylko luźnym zbiorem wielu elementów katechetycznych, nagromadzeniem dużego materiału, który powinien być gruntownie przeanalizowany przez Synod. Eksperci więc, przedkładając Synodowi dokument, dokonali jednocześnie jego oceny, podkreślając w nim autentyczny i bogaty materiał oraz wyrażając niezadowolone z jego redakcji.

Wydaje się, że podana w dokumencie sytuacja katechetyczna jest niepełna, a postawione postulaty są raczej powtórzeniem wielu treści rozważanych już w poprzednich dokumentach. Jednak podczas gdy zjawiskowa i normatywna strona katechezy budzi rozczarowanie, to ogromnie cieszą jej podstawy teologiczne: powiązanie z życiem wewnętrznym Kościoła, jego misją i posługą duszpasterską. Wprawdzie trudno byłoby powiedzieć, że została wypracowana całościowa teologia katechezy, ale zarazem z całą uczciwością trzeba przyznać, że rozpoczęto odważnie pracę w tym kierunku.

Dokument w swoich ramach zawiera najważniejsze problemy, którymi interesuje się współczesna teoria katechetyczna i zajmuje się praktyką na co dzień. Pomiedzy dokumentem jednak a literaturą istnieje wielka różnica. Dokument wylicza, a literatura analizuje problemy, dokument nachyla się w znacznym stopniu do praktyki, a literatura pozostaje w teorii: dokument patrzy na katechezę całościowo, a literatura zajmuje się wycinkowymi zagadnieniami. W sumie jednak *Instrumentum Laboris* stanowi bardzo ważną kartę w rozwoju katechezy, która otwarła się szeroko na świat, zakorzeniła w Kościele, usankcjonowała współczesne badania na ten temat i postawiła śmiałe kroki w kierunku przyszłości.

The Catechetical Thought of the Church in the Light of „Instrumentum Laboris”

SUMMARY

Recently much has been said and written on the subject of catechesis in the modern world. However, the voice of the 5th Synod of Bishops had special significance in this respect. By means of the Synod the whole Church expressed its views on the need for catechesis, its nature, contents, subject and methods. The present article is an attempt at indicating but also analysing the main problems of catechesis today. The basic material for carrying out this task was the synodal document "Instrumentum Laboris". The author first discusses the origin of the document, analyses it, and then sets its contents against the achievements of modern catechetics. As a result he concludes that in its work, which found its expression in "Instrumentum Laboris", the Synod treated the problem of the relation between catechesis and the Church in a significantly deeper way than previously. Taking a critical approach to the document analysed, the author of the article observes that it constitutes a fairly comprehensive catechetical synthesis but that at the same time it is not a coherent logical whole. Drawing on the richness of the document, modern catechetics can, undoubtedly, improve catechesis. At the same time, however, the ideas indicated in the document need to be further developed.
